

Is de natuur onze (morele) norm?

Scheppingszondag 30 september 2013

Gemeente van onze heer Jezus Christus.

In het jongste kerkblad beschreef ik een ervaring van afgelopen zomer, misschien hebt u het gelezen. Ik kampeerde op een terrein van Staatsbosbeheer, door sommigen ook wel natuurcamping genoemd. Het is er heerlijk groen en rustig, alles ademt daar natuur. Maar goed... zelfs daar wassen de kampeerders zich niet meer alleen onder de pomp en zo ontstond in het moderne washok op een morgen een discussie over allergie door zeep. "Daar heb ik geen last van" betoogde iemand "want ik gebruik uitsluitend natuurlijke zeep. Veel beter dan die chemische troep".

Een herkenbare uitspraak, want je hoort dat veel vaker, dat 'de natuur' en 'natuurlijk' gelijk staan aan 'goed'; denk bijvoorbeeld aan de reclame: "alleen met natuurlijke ingrediënten", "zo uit moeder aarde" of "puur natuur".

In het washok klonk echter ook een sceptisch geluid, want iemand vroeg: "Hoezo beter dan chemisch? Volgens mij is alle zeep chemisch". Het was even stil, maar toen schoot een andere kampeerder te hulp: "Ja, dat klopt.. maar niet alles is synthetisch en door de mens in elkaar geknutseld". "Precies", zei de groene zeepgebruiker "en daarom hou ik het bij wat de schepping ons biedt". "De schepping"? hoorde ik iemand hardop denken "werd er toen ook al met zeep gewassen"?

Ineens waren we, van een natuur- en milieugesprek tussen kampeerders bij serieuze vragen over de schepping beland. Vragen – en dat had u inmiddels wel begrepen - die we ons ook vandaag op deze scheppingszondag stellen.

En dan gaat het uiteraard niet zozeer om de zeep. U verwacht geen wasvoorschriften van de kansel. Het gaat uiteindelijk om de vraag of de natuur – die wij zien als (resultaat van) Gods schepping - ook het richtsnoer is, of moet zijn voor ons handelen. Een richtsnoer en gids voor het goede leven in de ethische zin, dus het leven zoals het door ons als christenen hier geleefd moet worden.

Maar eerst toch nog even over die groene zeep om misverstanden te voorkomen. Om het idee weg te nemen als zou het er helemaal niet toe doen. Want dat is niet zo, het doet er wel degelijk toe. Het is zeker belangrijk om met natuur en milieu rekening te houden bij het maken, aanschaffen en gebruiken van producten. En ook is het waar dat we dat in het verleden veel te weinig gedaan hebben waardoor we het milieu hebben belast met allerlei door ons geproduceerde stoffen die giftig bleken voor mens en dier. Die zich ophopen in moedermelk. Of mooi ogen maar niet bijdragen aan de noodzakelijke voeding. Of die nauwelijks afbreekbaar zijn zodat we nu in de stille oceaan te maken hebben met opeenhopingen van zwevend plastic ter grootte van een land als Frankrijk. Of met hele kleine deeltjes plastic die we overal instoppen, maar waarvan we absoluut niet weten of ze in de toekomst geen grote problemen gaan geven.

Vanzelfsprekend is het belangrijk dat we daar wat aan doen; allereerst bij de productie maar waar mogelijk ook individueel. Thuis, tijdens de vakantie en ook in de kerk.

Geen misverstand ook over het feit dat we veel van de natuur kunnen leren, Ook over de schepper zelf, lezen we in Romeinen. En dat het een enorme inspiratiebron kan zijn. Van de mier tot de klaproos. Dat was al bij koning Salomo bekend. Maar dat betekent niet dat alles wat mensen maken per definitie slecht zou zijn voor het milieu. Het betekent ook niet dat alles met het stempel 'natuurlijk' ook veilig, onschuldig en GOED is.

En om die laatste gedachte draait het vanmorgen. Het idee dat de natuur ons in ethische zin de weg wijst; dat we zoveel mogelijk een 'natuurlijk' leven moeten leiden. En dat blijkt een gedachte te zijn waar christenen al heel vroeg mee bezig waren; Zo vroegen de kerkvaders in de eerste eeuwen na Christus zich bijvoorbeeld af of je wol wel blauw mocht verven. Als God dat had gewild, waarom waren er dan geen schapen met een blauwe vacht? Discussies spitsen zich soms toe op zaken die van een afstand bezien tamelijk onbenullig lijken. Maar achter de blauwe wol kwestie doemt toch de ernst op: Getuigt het niet van hoogmoed als de mens Gods goede schepping wil veranderen? Of zelfs meent te kunnen verbeteren? Zijn wij scheppers?

Het gaat dus over Gods goede schepping en onze rol daarin. Maar, en dat is vanmorgen een sleutelvraag: Is die schepping wel zo goed?

De schepping niet goed? En Genesis 1 dan? Daar velst God zelf vijf keer het oordeel goed over zijn scheppingswerk. En uiteindelijk wordt alles wat hij gemaakt had zelfs zeer goed bevonden. Helemaal waar uiteraard. Het eerste scheppingsverhaal is een krachtig getuigenis over Gods begin met hemel en aarde en Zijn bedoelingen met ons en deze wereld.

Maar dan. Dan volgt in het boek Genesis het tweede scheppingsverhaal in de hoofdstukken 2 en 3. Een verhaal dat een Bijbels antwoord geeft op de vraag waar iedere cultuur en ieder mens ook mee worstelt. Namelijk: waarom ziet de wereld er zo uit als die er uit ziet, met alle mooie en vooral nare kanten? Waarom lijdt de mens, sterft hij soms een wrede dood? Waarom heersen mensen over elkaar en is het bestaan vaak kommervol? En het verhaal maakt duidelijk dat het antwoord besloten ligt in de gebeurtenissen in de tuin. In de ongehoorzaamheid van de mens en zijn vrouw, de verstoorde harmonie, de gevolgen voor zijn leven op aarde (die klinken als straffen) en uiteindelijk de verdrijving uit de tuin.

Wat nu opvalt aan de drie straffen die de mens en zijn vrouw krijgen is dat ze alle drie betrekking hebben op de natuur en de natuurlijke processen. De geboorte; de relatie man vrouw en de vruchtbaarheid van de aarde. In die drie gevolgen worden niet iets heel nieuws in de schepping geïntroduceerd en ook niets geëlimineerd, verwijderd. Nee, de natuurlijke gang van zaken wordt als het ware een gemene slag verdraaid; het krijgt nare trekken. Trekken, die het voor die tijd kennelijk niet had.

Smart bij het ontstaan en geboorte van nieuw leven. En daarbij moeten we niet alleen denken aan de 'normale' barensweeën, maar zeker ook aan de hoge kindersterfte en aan de gevaren voor het leven van de vrouw zelf. Geboorte en sterfte lagen akelig dicht bij elkaar.

Heersen en ongelijkheid wordt een onderdeel van de man-vrouw verhouding, de vrouw raakt bekneld tussen haar hart en het harde heersen. Juist daar waar het anders bedoeld was: Als een partner en een noodzakelijke 'tegenover', een 'wederhelft'.

En we ervaren in de omgang met de aarde weerbarstigheid. Doornen en distels waar graan voor brood en vruchten om te eten de bedoeling zijn. De aarde is ons

niet altijd goedgezind. Oogsten mislukken soms; het vergt zweet en vaak geploeter.

Op al die gebieden wordt de oorspronkelijke harmonie als straf verstoord en raakt de goede schepping aangetast. Zó zal de wereld er dus buiten de tuin uitzien en de terugweg wordt afgesloten. Geen terugkeer om ook nog van de boom des levens te eten. De mens blijft een sterfelijk wezen. Sterfelijk en stoffelijk. En dáárom, zo wil het tweede scheppingsverhaal ons duidelijk maken, ziet de wereld er zo uit als hij er uit ziet. Niet goed – maar ook - hoor de psalmen, lees Salomo, kijk om je heen – ook niet geheel bedorven. Herkenbaar, want zo zag Israëls wereld en zo ziet ook onze wereld er uit. Het is een wereld waarvan de profeten Jesaja en Micha beeldend hopen dat hij eens hersteld zal worden. Het komend vredegerijk.

Dat is een mooi profetisch perspectief, maar wat betekent dit nu voor ons handelen op deze toch-niet-zo-goede aarde? Ik denk dat we voor een antwoord daarop ook te rade kunnen gaan in het gelezen Genesis gedeelte en met name bij vers 22. Daar wordt door God zelf geconstateerd dat de mens – de gevallen mens dus - wat betreft het kennen van goed en kwaad “onzer één” is geworden. Wij zijn in dit opzicht als de goden, goddelijk; ‘van ons geslacht’ zoals we bij Paulus lezen. En dat zijn we dóór en vanwege ons besef van goed en kwaad. Dat is nogal wat.

De moraal, de ethische gids voor ons gedrag, ligt uiteindelijk dus niet in de natuur opgesloten en is zeker niet eenvoudig uit die natuur af te lezen. Genesis wijst ons op de bron. En onze kennis van goed en kwaad komt uit die goddelijke bron voort.

Is daarmee de natuur als inspiratiebron, bron van kennis en bron van spiritualiteit geheel verdwenen? Zeker niet, maar ze heeft niet zonder meer moreel gezag. Dat is – even terzijde - eerder een Griekse gedachte waarmee de kerkvaders besmet waren geraakt. En die via hen ook in de katholieke kerk onder de naam natuurrecht een plek heeft veroverd. En die nu weer uit de ecologische hoek naar boven borrelt (met boektitels als “Nature knows best”).

Wat moeten we hier en nu met dat ethische kompas in een niet zo goede wereld? Hoe houden we koers? Kunnen we dat als mensen wel aan? Ik denk dat u zich met mij heel goed realiseert dat dit niet eenvoudig is. Hoe zoeken we het goede

voor mens en natuur; wat kunnen we in deze kromme wereld recht zetten? Wat moeten we leren accepteren en waartegen mogen we ons blijven verzetten?

Dat is een spanningsveld waarin we ons voortdurend bevinden. Het is balanceren tussen hoofd en hart en met geloof en liefde een begaanbare weg zoeken. Een balans ook tussen realiteitszin over hoe de wereld in elkaar steekt en de hoop op verandering en verbetering. Gelukkig dat het evangelie ons bij het zoeken naar de goede balans richting geeft en zeer kan bemoedigen.

Denk alleen al aan al die vrouwen in de heilsgeschiedenis die onvruchtbaar waren, of te oud. Sara, Rachel, Hanna en Elisabeth in de gelezen gedeeltes.. Gods geschiedenis met zijn volk en met de mensen laat op belangrijke momenten zien dat de natuur niet het laatste woord heeft. Kan dat geen richting geven in onze tijd? Ruimte ook? Bijvoorbeeld om de vruchtbaarheidstechnieken die ons nu ten dienste staan niet bij voorbaat af te wijzen als 'onnatuurlijk'; ze ook niet blind te omarmen, maar wel met verstand en liefde in te zetten?

Ik denk aan ziekte en de rol van de geneeskunst. Aan al datgene wat we kunnen verbeteren aan het menselijk bestaan. Maar ook aan de vragen die dat oproept over de grenzen. Aan de balans tussen aanvaarding, inenting, medicalisering en preventief ingrijpen. Aan de balans tussen overmoed en terughoudendheid. Aan de balans tussen de hoop die altijd gekoesterd mag worden versus de valse hoop die nooit gewekt mag worden. Aan vragen rond het levenseinde en de al dan niet natuurlijke dood. Is dat ethisch gezien altijd de goede dood?

Wij mogen als mens - zo leert ook de bijbel – genieten in en van Gods schepping, We zingen met die schepping zijn lof. "Zijn liefde heeft het voortgebracht, Hijzelf is in ons midden, O Heer wij zijn van uw geslacht." dicht Huub Oosterhuis in lied 488. En precies daarom mogen en moeten we ons er ook om bekommeren, ons niet bij alles neerleggen 'omdat het nu eenmaal zo is' en waar mogelijk iets laten zien van hoe het bedoeld was en is.

Realisme en nuchterheid zijn ons protestanten eigen en terecht; maar verzet mag; Het Christendom is de godsdienst van de hoop; En leven en handelen uit die hoop draagt nu al bij aan het goede leven.